

Levicová cesta z klimatické pasti: politická „rovnost s kořeny“ nikoli kulturní nacionalismus

O ekologickou a klimatickou krizi jsem se začal zajímat v době, kdy se zdálo, že je to příležitost, jak se dostat z představy „konce dějin“ a obnovit levici jako emancipační alternativu neoliberálního kapitalismu legitimizovaného přednostmi liberální, zastupitelské demokracie. Zdálo se, že stačí prolomit odpor několika málo hlasitých „klimaskeptiků“, kteří (v zásadě správně) argumentují tím, že klimatické a ekologické modely nejsou založeny na objektivní jistotě, ale na pravděpodobnostech. Pokud nemáme jistotu, říkají, není politicky přijatelné měnit od základů společnost, jejíž základní parametry se budovaly minimálně poslední dvě staletí.

Z hlediska levice však tyto parametry změnu vyžadují. Přestože byla její progresivní a liberální část do velké míry ochotna přistoupit na to, že post-studenoválečný řád znamenal důležitý pokrok v zabezpečení základní politické rovnosti, kulturních svobod a lidských práv, její podstatná část si uvědomovala, že tím dějiny neskončily. Selhání „reálného socialismu“ budovaného autoritářskými státostranami, které se zvaly komunistické, nemohlo zastínit Marxův poznatek, že formální rovnosti, svobody a práva nemohou být úplným vyjádřením společenské emancipace, pokud jsou podkopávány neustálou akumulací kapitálu v rukou těch nejbohatších. Boj s prohlubováním klimatické krize, zúžený na boj se zvyšováním emisí oxidu uhličitého, se pro část levice stal prostorem k poražení či regulaci velkého kapitálu. Jak připomíná Anna Kárníková „2/3 historických emisí lze podle Richarda Heeda vztáhnout k činnosti zhruba 90 firem“ (Klimatická krize jako východisko, Listy 2/2020). Ekologicky orientovaná levice postupně začala sázet na to, že čím budou klimatické modely jistější, tím bude automaticky vyhrávat v boji proti globálnímu kapitálu. Začala sázet více na vědu než na politiku.

V této eseji budu tvrdit, že sázka na klimatickou „jistotu“ je pro levici pastí. Klimatická krize ze své podstaty nenahrává ani levici ani pravici. Přestože devadesátková konzervativní pravice svou strategií „popíračství“ dost pomohla vytvoření představy, že uznání závažnosti problému nahrává levici, dnes se více než kdy jindy ukazuje, že ekologii může integrovat jakákoli ideologie. Otázka již není, zda je ekologická a klimatická krize jedna z největších globálních výzev či nikoli. Otázka je, jak k ní politicky přistoupíme. Nejprve se zaměřím na kritiku návrhu konzervativního socialismu, který sice v českém podání formuluje spíš anti-ekologickou pozici, nicméně se inspiroval prací Jeana Clauda Michéy, která je ve svém jádru naopak výrazně ekologická. Nicméně i tato ekologičtější verze, ač představuje velmi důležitý příspěvek do debaty o směřování současné levice, se svým přílišným upnutím se k adoraci lokálních kultur jako protikladu ke globalismu kulturního liberalismu, potenciálně nahrává fašizujícím tendencím. Proto se v poslední části pokusím načrtnout vizi, jež v mnohém navazuje na potřeby lokálního „zakořenění“, ale staví jej na lokálním pojetí politiky, které se nemusí vylučovat se snahami prosazování globální rovnoprávnosti.

Levice v klimatické pasti mezi globálním a lokálním

První vystřízlivění z představy, že poražení „popíračů“ klimatické změny povede jaksi automaticky k posílení levicové politiky, přišlo, když jsem si pustil známý dokument *Nepříjemná pravda* od bývalého viceprezidenta USA Al Gora. Zaskočilo mě, že ač je v něm

poměrně dramaticky vykreslená neutěšenost situace, v níž se jako lidstvo nacházíme, lidé tomu tleskají. Později mi došlo, že Al Gore je mnohem předvídavější politik než Václav Klaus. Zatímco Klaus se rozhodl vliv společnosti na změny klimatu popřít a integrovat ji do negativní antikomunistické rétoriky (zelení jsou noví rudí), aby uchránil svou ideologickou pozici jako přirozené vyústění dějin (opomiňme, že tím v zásadě mnohem více navazoval na českou zkušenost s komunistickým režimem, který stejně jako Klausova ODS prosazoval produktivistické vykořisťování přírody a stejně tak autoritářsky potlačoval jakékoli snahy o ekologičtější politiku). Gore klimatickou krizi integroval pozitivně. Uznal problém, což mu umožnilo navrhnout řešení, které ideologicky preferoval – investice a vytváření pobídek pro velké firmy zaměřené na rozvoj zelených technologií. Oproti Klausovi tedy nevykreslil predikce ekologické a klimatické katastrofy jako uměle vytvořenou hrozbu post-studenoválečné hegemonii, ale jako příležitost ji upevnit. Jeho pozici můžeme pojmenovat jako zelený neoliberalismus.

Česká levice by proto měla být politicky předvídavější než Klaus. To je možná pozice, z níž Petr Drulák přichází s návrhem konzervativního socialismu (*Za rovnost s kořeny*, Listy 3/2020) a kritikou návrhu Anny Kárníkové, aby sociální demokracie přijala globální boj s klimatickou změnou, jak svou hlavní prioritu (*Klimatická krize jako východisko*, Listy 2/2020). Drulák si všímá, že pokud budeme spoléhat na to, že boj s klimatickou změnou je automaticky levicový, může to otevírat cestu zelenému neoliberalismu, který přeci jen z hlediska globálního vývoje společnosti tahá za delší konec provazu. Otázkou však je, zda Drulák nepadá nakonec ještě do hlubší pasti. Podobně jako Klaus odmítal ekologickou, potažmo klimatickou agendu jako zástěrku internacionálního komunismu, Drulák ji odmítá jako zástěrku globálního kapitalismu. A nejen ji, ale také agendu lidských práv (zejména v podobě práv lidí utíkajících před důsledky globálního kapitalismu) a kulturních svobod (zejména v podobě možnosti volby genderových identit, které se snaží čelit dominanci patriarchy) jakožto příznaky globalizovaného liberalismu, proti nimž chce hájit suverenitu lokálních kultur.

Připomíná mi tím druhé vystřízlivění z představy o nevyhnutelném emancipačním potenciálu ekologie. To přišlo opět při zhlédnutí dokumentu z amerického prostředí. Jeff Gibbs s Michalem Moorem (jeho dlouhodobým, známějším spolupracovníkem, s nímž dělali vždy poněkud sugestivní, ale v zásadě levicové počiny) přišli v loňském roce s dokumentem *Planet of the Humans*. Představují zde zdánlivě levicovou kritiku zeleného neoliberalismu ala Al Gore, nicméně poměrně často sahají k zavádějícím argumentům o neefektivnosti nízkouhlíkových technologií, za něž by se nemusel stydět ani Klaus. Oproti němu je však nepoužívají k tomu, aby klimatickou agendu popřeli, nýbrž aby řekli, že problémem je lidstvo jako celek. Že je z historického hlediska za polovinu globálních emisí oxidu uhličitého zodpovědných nejbohatších deset procent lidí a že naopak chudší polovina produkuje pouze desetinu emisí, jak ukazuje známá studie výzkumné skupiny OXFAM, jaksi zapomínají zmínit.

Toto opomenutí má však podstatné důsledky. Nasedají tím na neo-malthusiánské argumenty, které jsou historicky spjaty s autoritářskými a rasistickými tendencemi. Zatímco Al Gore chce řešit problém ekologie a klimatu podporou globálního neoliberalismu a zvyšováním nerovností mezi globálním severem a jihem, neomalthusiáni mnohem přímočařeji obviňují populace globálního jihu a snaží se chránit své ekonomicky bohaté lokality pomocí silné antiimigrační rétoriky. Děsivou realitou se tato argumentace stala, když Brenton Harrison

Tarrant vtrhl do mešity na Novém Zélandě a zastřelil 51 lidí. Následně umístil na internet svůj manifest *The Great Replacement* (inspirovaný stejnojmennou konspirační teorií o tom, jak je evropské obyvatelstvo programově nahrazováno migranty z neevropských zemí), kde se přihlásil k ekologickým hodnotám a prohlásil se za ekofašistu.

Jestliže problém levicového spoléhání se na automatickou levicovost globálních řešení klimatické krize spočívá v nahrávání zelenému neoliberalismu, ignorování problému jako takového, či jeho externalizace v podobě házení odpovědnosti na rozvojové země, může z druhé strany nahrávat ekofašismu. Pokud nechce levice padnout do těchto pastí, kdy jak na globálním, tak lokálních hřištích politického boje nahrává svým politickým oponentům, je potřeba přijít návrhem levicové ekologické politiky, která bude obě roviny vhodně kombinovat. Úspěšnost takové kombinace naznačil již Donald Trump, když zkombinoval obhajobu globálního kapitalismu se silnou nacionalistickou a antiimigrační rétorikou. Toho si všiml Bruno Latour ve své knize *Zpátky na zem*. Podobně jako on, se pokusím ukázat, že cesta ven z klimatické pasti a vytvoření levicové alternativy k Trumpovi, Orbánovi a dalším nevede ani skrze důkladnější přimknutí se ke globální či lokální rovině, ale skrze jejich kombinaci. Tato kombinace však musí vycházet z opačných prvků – místo kulturního nacionalismu se soustředit na politickou lokalizovanost a situovanost, která nastaví hranice globálnímu kapitálu, aniž by abdikovala na vědomí globální propojenosti světa a historické odpovědnosti, jíž nesou zejména evropské a severoamerické státy.

Ekologie a lidská práva jako přívěsky globálního kapitalismu?

Jak si všimá například historik lidských práv Samuel Moyn, nebo německý sociolog Ulrich Beck, socialistická emancipační utopie byla během sedmdesátých let vystřídána minimalistickými a defenzivními utopiemi. Nová levice se po posledním pokusu o prosazení silnějších, pozitivně orientovaných utopií v revolucích roku 1968, uchýlila k prosazování globálních avšak minimalistických cílů v podobě zajišťování lidských práv a ekologické či klimatické bezpečnosti v podobě udržitelného rozvoje. Tento ústup z prosazování silného ideálu rovnosti k defenzivnímu zajišťování bezpečnosti šel ruku v ruce s nástupem globálního neoliberalismu. Svého vrcholu dosáhla tato symbióza na „konci dějin“, tedy po pádu socialistických režimů sovětského typu.

Drulák v tomto kontextu dobře reflektuje, že sociální demokracie vlastně sehrála historickou úlohu v rozvoji globálního kapitalismu. Nebyli to klasičtí neoliberalové typu Thatcherové a Klause, kteří ještě bránili národní kapitál před tím nadnárodním, ale po nich nastoupivší sociální demokraté, kteří po neoliberalích v zásadě přejali nahrazení sociální spravedlnosti společenským pokrokem a navíc otevřeli národní trhy zahraničním investicím a globalizovanému kapitálu. Ve svém návrhu alternativní vize, který má proti této symbióze socialismu a liberalismu na globální rovině postavit symbiózu socialismu a konzervatismu na rovině lokální, však dělá několik zásadních chyb.

Tou prvním je, že zaměňuje korelaci za nutnost a staví tak levici před falešné dilema. To, že se velká část levice (zejména té parlamentní) opravdu rozhodla ustoupit z prosazování ekonomické rovnosti a tento ústup vyvažuje zvýšeným důrazem na lidská práva a ekologii, neznamená, že jsou tyto agendy s prosazováním ekonomické rovnosti neslučitelné. Ani to, že by jedinou cestou ven z této pasti byl příklon k nacionálně orientovanému konzervatismu.

Jestliže tvrdí, že progresivní levice hraje mimoděk do karet globálnímu kapitalismu, můžeme stejně tak říci, že konzervativní levice jde na ruku autoritářskému národnímu kapitalismu. Drulák sice varuje před pseudo-konzervatismem Orbána a Trumpa, který jen vytváří „kouřovou clonu“ globálnímu kapitálu v rukou oligarchů. Ale co jiného dělá progresivní ekologická levice, tleská snad Al Goreovi, Evropskému zelenému úřadu či Macronovi? Samozřejmě, že nikoli. Také varuje před pseudo-ekologickým neoliberalismem, který se schovává za takzvaný greenwashing. Obviňování jednoho proudu z neoliberalismu a druhého z fašismu nikam nevede. Naopak, opuštění fatalistické rétoriky může otevřít debatu o rizicích a možných syntézách obou přístupů.

Tím se dostáváme k druhé chybě, kterou je zaměňování části za celek a spojování ekologie pouze s jednou politickou ideologií. Drulák nevidí, nebo nechce vidět, že boj s klimatickou změnou není veden jen na frontě globálního neoliberalismu, ale také na frontě internacionalisticky socialistické a anarchistické. Úplně mu tak z jeho vyobrazení klimatické politiky vypadáva nejvýraznější ekologické hnutí současnosti, které se hlásí ke klimatické spravedlnosti a vizi „nerůstu“ (stejně tak opomíjí, že jeho idol konzervativního socialismu, Jeán Claude Michéa, klade sám na ekologii silný důraz a jako pozitivní příklad vyzdvihuje právě hnutí nerůstu). Příkladem může být francouzské hnutí žlutých vest. Podle Druláka je Macronova uhlíková daň, která dopadla nejvíce právě na francouzské pracující (zejména ty z venkovských oblastí, kteří jsou na dojíždění strukturálně více závislí), typickým příkladem zelené politiky jako takové. Asi proto píše, že „pro klimatické aktivisty Evropa už sociální otázku vyřešila, jen je třeba to žlutým vestám a jim podobným lépe vysvětlit.“ Jak si pak ale máme vyložit skutečnost, že klimatičtí aktivisté byli součástí žlutých vest v boji proti Macronovu zelenému neoliberalismu? Nabízející se vysvětlení je, že boj se změnami klimatu není sám o sobě ani pravicový, ani levicový. Návrhy na jeho řešení nalezneme na obou stranách a v různých variacích. Proto je důležité rozlišovat. Rozdíly mezi uhlíkovou daní pro všechny nebo pro bohaté, mezi kompenzacemi v podobě podpory veřejné dopravy nebo v podobě pobídek pro firmy, jsou v tomto ohledu zásadní.¹

Poslední chyba, která je podle mě v jádru obou předchozích nepochopení, spočívá v opomíjení toho, že vedle ekonomické a kulturní dimenze máme také dimenzi politickou. V závěru Drulákem přeložené eseje *Tajnosti levice* Michéa píše: „[skutečně levicová] kritika [se] nesmí spokojovat s tím, že bude rituálně odsuzovat následky ekonomického liberalismu (pro tyto účely překřtěného na ‚neoliberalismus‘) a současně posilovat dopady liberalismu politického a kulturního, který ho jako siamské dvojče doplňuje po stránce psychologické a ideologické.“ Michéa tak vychází z představy, že pokud chce levice porazit ekonomický (neo)liberalismus, musí se zároveň utkat s liberalismem kulturním a politickým. Ponechme stranou fatalismus této teze, který jsem se pokusil zpochybnit rozebráním Drulákovy první chyby. Je totiž zajímavé, že Michéa (a ještě více Drulák) soustřeďují svojí kritiku na kulturní liberalismus, ale tím politickým se vůbec nezabývají. Mají vůbec v rukávu nějakou alternativu k současnému liberálnímu pojetí demokracie, která se zakládá na zastupitelské demokracii, právním státu, systému brzd a protivah, a odehrává se primárně v aréně národních států?

---

¹ Současně se nacházím v Itálii - oblíbenost sloganu „free diesel for free people“ mezi zdejšími ekoanarchisty je poměrně výmluvným příkladem takového rozlišování. Tito ekoanarchisté mimochodem také participují na jednom z největších italských lidových hnutí „No TAV“. To se zformovalo jako odpor proti výstavbě trati pro rychlovlaky, která se sice tváří ekologicky, ale v zásadě se jedná o lobby stavebních firem, které chtějí získat velké zakázky pro megalomanský projekt na úkor života místních lidí.

Z toho, že se Michéa hlásí k Orwellovi a vyzdvihuje jeho sebeidentifikaci jako „anarchistického konzervativce“ by šlo usuzovat, že součástí jeho představy nebude větší centralizace a autoritářštější řízení národních států (či větších celků). Orwellovi, jenž bojoval ve španělské občanské válce na republikánské straně bok po boku anarchistů a napsal dystopický román 1984, by spíše odpovídala důrazu na decentralizaci, která umožní větší participaci či dohled občanů nad správou věcí veřejných, než jejich podřízení moci politických a ekonomických elit. V uvažování o možném překryvu dvou zdánlivě protichůdných ideologií jako je konzervatismus a anarchismus, je důležité si uvědomit, že oba myšlenkové systémy jsou si podobné svou flexibilitou v závislosti na dobovém a místním kontextu. Zatímco jedním z centrálních principů konzervatismu je zachování toho nejlepšího ze zděděných tradic, anarchismus se soustředí na odstranění toho nejhoršího. V boji proti globalizovanému kapitalismu se tak mohou potkat v zdůrazňování důležitosti zachování lokálních zvyků, tradic či přírodního bohatství jako výraz odporu vůči vykořeňování místního obyvatelstva, tlačeního k migrování do velkých kosmopolitních měst, kde národní státy umožňují nadnárodním korporacím koncentrovat svůj kapitál. Chápání konzervativního anarchismu jako kombinace lokální suverenity a samosprávy nahrává i to, že Michéa silně podporuje právě francouzské hnutí žlutých vest, které má jádro ve venkovských oblastech Francie a postupně vytváří instituce decentralizované samosprávy. Kontinuálně organizují lokální shromáždění, které pak delegují zástupce do shromáždění všech lokálních shromáždění (L'Assemblée des Assemblées). První takové velké shromáždění proběhlo v lednu 2019 a mělo podporu Zapatistů z Chiapasu a Kurdů z Rojavy. O rok později byla uspořádána také komuna komun (Commune des Communes), která zahrnovala delegáty z jednotlivých municipalit po celé Francii.

Konfederalizovaná struktura lokálních přímo-demokratických shromáždění by mohla představovat dobrý základ pro politickou „rovnost s kořeny“. Michéa se pro svou zanícenou, avšak poměrně mimoběžnou kritiku kulturního liberalismu, k načrtnutí politické alternativy nedostává (a Drulák do ní pak bohužel projektuje své představy o „přirozenosti národních společenství“ a politicky reformuluje konzervativní anarchismus jako národně-konzervativní socialismus). V závěru této eseje se proto pokusím formulovat pozitivní politickou vizi, která by mohla odpovídat konzervativnímu anarchismu na základě zkušenosti s organizací „žlutých vest“.

Politická rovnost s kořeny: sociální anarchismus a republikanismus

Při sledování snahy o obnovení revoluční tradice francouzské revoluce a vytváření konfederalizované struktury lokálních shromáždění si nelze nevzpomenout na dvě důležité figury politického myšlení 20. století. Tou první je Hannah Arendt, která lidová shromáždění popsala ve svém spise *O Revoluci* jako „ztracený poklad revoluční tradice“. Tím druhým je Murray Bookchin, který na lidových shromážděních a jejich federálním propojení vybudoval politickou alternativu libertariánského municipalismu.

Ač je Arendt především myslitelka republikánské tradice a republikanismus je často spojován se zastupitelským principem ve velkých státních celcích, sama navazuje spíše na představy Aristotela či raného Rousseaua v tom smyslu, že republikánská tradice může fungovat jen v malých obcích. Bookchin je z druhé strany považován především za myslitele ekoanarchismu (k němuž se dostal po svých raných inklinacích ke stalinismu a trockismu), ve

svém pozdním období se však stal o něco konzervativnějším. Vyjádřením tohoto konzervatismu je zejména jeho text *Sociální anarchismus nebo anarchismus jako životní styl?* V něm kritizuje „lifestylový anarchismus“ jako příliš individualistický a neschopný formulovat koherentní program pro masové hnutí. Anarchismus, který odmítal jakoukoli vládu a soustředil se především na proměnu každodenního života, nebyl pro Bookchina politický. Nicméně za politickou nepovažoval ani vládu národních států, kterou označoval za státnictví (statecraft). Politika se podle něj nachází mezi těmito dvěma póly, je správou věcí veřejných samotnými občany, kteří se mohou potkávat tváří v tvář. Právě proto se soustředil na formulování vize své vlastní politické alternativy, libertariánského municipalismu. V této vizi sice stále vycházel z ideálů anarchismu, ale v některých strategických intencích se mu vzdaloval. Navrhoval například, aby libertariánští municipalisté kandidovali ve volbách na lokálních úrovních a snažili se decentralizovat státní instituce zevnitř. Podobně jako u Arendt, je jeho alternativní vize k zastupitelské liberální demokracii, založená na aplikování republikánských ideálů v malých správních jednotkách, které umožňují přímou participaci občanů (případně mnohem bližší dohled nad delegovanými reprezentanty).

Podobně klasik anarchismu Petr Kropotkin, jak připomíná Graham Purchase v nedávno přeložené knize *Evoluce a revoluce*, považoval republikánství založené na decentralismu, federalismu a lokální samosprávě, za slučitelné se sociálním anarchismem. Ruskou cestu k anarchismu skrze republikanismus stavěl jako alternativu bolševickému centralismu. V chápání základních politických jednotek, lokální samosprávy, byl Kropotkin také poměrně konzervativní. V článku *Komunismus a anarchie* z roku 1901 argumentoval, že malé komunity, v nichž participují lidé, kteří se moc neznají, nemohou dosáhnout delšího trvání jinak, než skrze sjednocující osobnost nebo hierarchickou strukturu. Dlouhotrvající demokratické samosprávy vyžadují podle něj organicky zakořeněné komunity, které jsou s obývaným územím propojené po několik generací. Ekologičtější variantu této zakořeněnosti pak prosazoval Kropotkinův současník Élisée Reclus. Podle něj bylo důležité, aby komunity byly založeny co nejvíce bioregionálně a mohly tak své životy utvářet v souladu s ekologií a fyzickými vlastnostmi regionu. V jeho představě však nešlo o etnickou vrozenost, ale usazenost v určitém místě. Na takovém základě pak mohla být podle Recluse vytvořena globální federace ekologických regionů, v níž se všichni spojí a stanou rovnoprávními občany Země.

Bookchinův libertariánský municipalismus je zajímavý v tom, že navazuje na tyto ideály a snaží se na nich vystavět politickou vizi pro 21. století. Podobně jako u Michéy je jeho představa v jádru vedena odmítáním industrializovaného produktivismu a představy nekonečného materiálního růstu (který je společný jak „reálnému kapitalismu“, tak „reálnému socialismu“) jako neslučitelného s ekologickým směřováním společnosti. Oproti němu se však Bookchin soustředí zejména na formulování politické a institucionální, nikoli kulturní či etnocentrické alternativy. Volá po zakořenění lidí v místních politických institucích, které propojují města s venkovem a vytvářejí protiváhu globalizovanému kapitálu tím, že se snaží různé klíčové sektory převést do municipálního vlastnictví. Současnou praxi takové politicky lokalizované snahy o omezení globálního kapitálu můžeme sledovat například v Berlíně, kde se podařilo převést vodní zdroje zpět do vlastnictví města (od nadnárodní korporace Veolia, která akumuluje svůj kapitál také díky vlastnictví vodních zdrojů v ČR). Podobná snaha je vidět na trhu s bydlením a jeho převádění z tržních struktur do municipálního a družstevního vlastnictví pomocí progresivního zdanění velkých vlastníků. Vzhledem k tomu, že nemovitosti a zejména bydlení tvoří většinu globálního bohatství, jejich vytržení z dynamiky

realitních trhů by bylo zásadním krokem lokální demokratické suverenity proti expanzi globálního kapitalismu (a tím pádem také důležitým krokem k dostupnému bydlení pro všechny). Dalším významným sektorem globálního kapitálu je samozřejmě energetika. V rámci ekologického hnutí je tak zásadní například požadavek na energetickou demokracii (u nás je prosazuje například hnutí Limity jsme my), podle něž mají být energetické zdroje decentralizovány a participativně spravovány lokálními institucemi a nikoli nadnárodními korporacemi a státy, jejichž centralizovaná a ziskově orientovaná správa jednak ignoruje potřeby místních obyvatel, jednak podporuje zbytečné plýtvání.

Relevantní námitka vůči politické vizi libertariánského municipalismu může být, že je až příliš radikální a utopický. Jak však ukazují předchozí příklady, radikální a utopická vize nevyžaduje nutně revoluční strategie. Je spíše ideálem sloužícím k identifikaci takových reform, které nás mohou k onomu utopickému horizontu přiblížit. Erik Olin Wright to dobře ukazuje v knize *Envisioning Real Utopias*, kde navrhuje radikální reformy založené na reálných utopiích jako základní strategii, na nichž může stavět současná levice. Konzervativní anarchismus je ideologickým hybridem, který se zdá pro takový radikálně reformistický přístup vhodný. Jako si všímá analytik ideologií Benjamin Franks, konzervativní anarchismus nutně neodmítá stát ani tradice jako takové. Hledá spíše kombinace, které by nereprodukovaly zděděné nerovnosti a nespravedlnosti vedoucí nejen k dominanci člověka nad člověkem, ale také dominanci člověka nad přírodou. Franks však také upozorňuje, že tato kombinace často selhává v tom smyslu, že neodkáže formulovat jasnou politickou alternativu a stává se tak spíše přívěškem nacionalistického konzervatismu. Onou politickou alternativou by pak mohlo být právě navázání na anarchistické inklinace k lokálně zakotvenému republikanismu.

Ať je tomu jak chce, je to právě ona politická dimenze, o níž by levice měla otevírat debatu, místo rozpoutávání kulturních válek. Drulákovu kritiku zeleného neoliberalismu a jeho návrh na „rovnost s kořeny“ považuji z hlediska směřování současné levice za důležitý příspěvek. Jen si myslím, že není potřeba vylévat s vaničkou i dítě - s globálním kapitalismem i lidská práva a boj s ekologickou a klimatickou krizí. Pokud se česká levice zaměří na otázky změny politického systému, může být Druláková a Kárníkové vize nakonec v souladu. Klíčem je nerozměňovat nadále hranice mezi ekonomickou pravíci a levicí pomocí vytyčování hranic mezi kulturním konzervatismem a liberalismem. Ale spíše rozměňovat hranice mezi státně a nestátně orientovanou levicí pomocí zvýrazňování hranic mezi autoritou a svobodou, reprezentativní a samosprávnou demokracií. Anti-autoritářský socialismus by vzhledem ke zkušenosti s jeho autoritářskou verzí neměl být české levici cizí (příkladem mohou být například návrhy samosprávného socialismu Hnutí revoluční mládeže). Jen na něj patrně v divokých devadesátých letech zapomněla a tak se politicky pořád potácí na „konci dějin“.